

Г Л А С

CDXXIX

ОДЕЉЕЊЕ ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ

КЊИГА 31

ACADEMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS

GLAS

CDXXIX

CLASSE DE LANGUE ET DE LITTERATURE

№ 31

Reçu à la IXème séance de la Classe de langue et de littérature
le 27 novembre 2018

Rédacteur
ZLATA BOJOVIĆ
Membre régulier de l'Académie

BELGRADE
2019

ISSN 0351-7365

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

Г Л А С

CDXXIX

ОДЕЉЕЊЕ ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ

КЊИГА 31

Примљено на IX скупу Одељења језика и књижевности
од 27. новембра 2018.

У р е д н и к
академик
ЗЛАТА БОЈОВИЋ

БЕОГРАД
2019

Издаје
Српска академија наука и уметности
Београд, Кнеза Михаила 35

Коректор
Рајка Павловић

Технички уредник
Никола Сивановић

Тираж
300

Штампа
Colorgrafx, Београд

САДРЖАЈ

Драгослав Михаиловић, <i>Ко је убио Вељу Мрдаковића</i> (Миладин и Тања Вилоић, 6. мај 1990)	7
Матија Бећковић, <i>Људина</i>	15
Владета Јеротић <i>Сиђурносѝ или ризик?</i>	19
Милосав Тешић, <i>Два дојева за њојему Калопера Пера</i>	23
<i>Евлин</i>	23
<i>Кад уклони засѝор најѝамнија сенка</i>	24
Душан Ковачевић, <i>У доброј драми ниѝија није случајно</i> (одломци из разговора Душана Ковачевића са Тамаром Крстић и Михајлом Панѝћем)	27
Александар Лома, <i>Ковиље, кобиле, Арханђео Михаило и Свѝи Никола</i> ...	37
<i>Aleksandar Loma, Feather grass, mares, Archangel Michael</i> <i>and Saint Nicholas</i>	68
Горан Петровић, <i>Ћуѝање са Косанчићевоѝ венца</i>	69
Милован Данојлић, <i>Писање као лек</i>	75
Злата Бојовић, <i>Самосвојносѝ дубровачке ране ренесансне лирике</i> <i>у најсѝаријем ѝериоду њеноѝа ѝрајања</i>	81
<i>Zlata Bojović, Independence of early Ragusan renaissance lyric</i> <i>in the oldest period of its duration</i>	93

Љубинко Раденковић, <i>О симболици обредног њонацања у народној култури Срба</i>	95
Ljubinko Radenković, <i>About the symbolics of ritual behavior in the folk culture of Serbs</i>	132

Зорица Несторовић, <i>Однос њриѡведања и смрти</i> у Причи о везировом слону <i>Иве Андрића: ѓенега</i>	133
Zorica Nestorović, <i>Relation between storytelling and death in Priča o vezirovom slonu by Ivo Andrić: genesis</i>	154

КОМЕМОРАТИВНИ СКУП – АНТОНИЈЕ ЕМИЛ ТАХИАОС (1931–2018)

Јасмина Грковић-Мејѡор, <i>Анѡније Емил Тахиаос (1931–2018)</i>	157
Αγγελική Δεληκάρη, Αντόνιος-Αμίλιος Ταχιάος (20 Μαΐου 1931-†10 Απριλίου 2018)	163
Αγγελικι Δελικαρι, Αντονιος Εμιλιος Ταхиаос (20. мај 1931 – 10. април 2018)	166
Ηλία Γ. Ευαγγέλου, Αντόνιος-Αμίλιος Ταχιάος Αντωνιος Αμιλιος Ν. Ταχιαос: το επιστημονικο του εργо και η σημβολη του στη ελληνικη σλαβολογικη ερευνα	169
Илиас Г. Евангелу, <i>Анѡниос Емилиос Тахиаос: њеѓово научно дело и доѡринос ѓрчкој слависѡици</i>	175

IN MEMORIAM

Предраг Пипер, <i>У сѡмен на академика Владеѡу Јероѡића (2. авѓусѡи 1924 – 4. сепѡтембар 2018)</i>	183
--	-----

ДРАГОСЛАВ МИХАИЛОВИЋ

КО ЈЕ УБИО ВЕЉУ МРДАКОВИЋА

Миладин и Тања Вилотић, 6. март 1990.

Брачни пар Вилотић, Тања и Миладин, били су иследници Удбе Србије у женском и у мушком логору на Голом отоку од 1952. до 1954. године. Негде 1953. тамо је убијен познати прокупачки логораш Велимир Мрдаковић и податак о његовој смрти сам добио са закашњењем од четрдесет година од човека с којим сам био у истој соби робијашнице на Ади Циганлији. У обавештењу се тврдило да су Мрдаковића усмртили Веселин Булатовић, који је још једанпут дошао за голоточког управника – то му се, изгледа, јако допадало – и увек хваљени млади иследник Миладин Вилотић. То сам записао у једној фусноти прве књиге *Голог ојока*, коју сам намеравао да објавим 1990. Међутим, питао сам се, шта ћу да радим ако такву кривицу натоварим на главу човеку кога сви хвале, а затим се покаже да је он није починио. И то ме је гризло.

Тању Вилотић исто тако хвале многе некадашње логорашице. Али једна од њих, гимназијска професорка Боса Ђуровић, каже:

„Ако и њу хоћете да позовете у логорашко удружење, ја вам више нећу доћи.“

И ми, наравно, одустајемо.

Ради провере обавештења о смрти Веље Мрдаковића успео сам да дођем до иследничког брачног пара, нарочито се занимајући за Миладина, уз помоћ редитеља Александра Мандића Манде. Овај је заједно са Данилом Кишом средином деведесетих направио разговор са

Израелкама Евом Панић-Нахир и Жени Лебл. Али филм је приказан на сарајевској телевизији (а не на београдској) тек крајем 1998, кад ми је пријатељ већ био покојни; за њега раније нисам ни знао да се занима за голооточку тему. (Он ми је, пре неку годину, донео четири траке разговора новинара Раула Тајтелбаума с Евом Панић-Нахир, које ћу објавити у другој књизи *Голог ошџока* – Београд, БИГЗ–СКЗ, 1995, стр. 256–267 – назвавши је, по јунакињи Шолоховљевог романа *Тихи Дон*, јеврејском Аксињом Астаповом. „Ево ти ово што је направио један израелски новинар“, рекао ми је. „Ради с тим шта хоћеш, новинар ти је дозволио. Мене не интересује.“)

Турнус иследника на Голом отоку трајао је две године, али они су свака два месеца имали право и на по десет дана одмора, који, како тврде, нису увек могли да искористе.

Вилотићи ме примају са симпатијама и у њиховом трособном стану испод хотела „Метропол“ разговор траје већ два-три сата кад Мандић и Тања одлазе у кухињу да скувају кафу. Вадим из џепа необјављени текст кратке фусноте о Мрдаковићевој смрти, у којој се за њу окривљују Веселин Булатовић и Вилотић, и дајем је домаћину у руке. У белешци се уобличује да је убиство извршено „хладним оружјем“, у „командирској“, милицијској згради на улазу у логор.

Он са листа дуго не диже очи, иако на страници нема више од десетак редака. Кад поглед подигне, у лицу је малчице блед, а у брковима и на слепоочницама има ситне грашке зноја; овакво пропитивање, вероватно, још није доживео. И већ се Тања и Манда отуда појављују.

„Није тачно“, изговара ми иследник полушапатам. „Ништа није тачно. Рећи ћу ти. Касније.“

Следећа два-три сата настављамо да разговарамо као да се ништа није десило.

Пред поноћ – Манда је отишао – иследник ме прати до лифта. Желео је да ме колима одвезе и до куће, али ја сам се захвалио. На брзину користим прилику да му поновим молбу да ми страшни догађај разјасни. И додајем да ми такав разговор нимало не прија.

Он само понавља:

„Рећи ћу ти. Разговараћемо. Рећи ћу ти.“

Помишљам да ми објашњење можда никад неће ни дати, али из лифта прихватам његову чврсту руку. Понављам оно што сам му већ рекао, да ми га је Света Станковић Француз окарактерисао као „најбољег“ међу иследницима „тамо“. При томе за Француза само кажем „један тромоторац“.

Код куће те ноћи ипак исправљам рукопис који ћу сутрадан однети у штампарију. И Миладиново име – само кажем „и један иследник“ – избацујем из белешке.

Помишљам да ће ми до следећег сусрета, који смо већ заказали, смислити и одговор, који ће гласити да у том чину не само да није учествовао него да за њега није ни чуо. А човек који га је у то умешао, додаће, такав је био и на острву и њему је одраније познат.

После тог првог сусрета, код брачног пара Вилотић био сам још два-три пута.

Рођен, чини ми се, 1924, за својих 66 година, Миладин делује сасвим добро. Онижег раста, густе, не сасвим седе косе, нешто краћих али живих, покретљивих шака, жилав и окретан, изгледа млађи него његови вршњаци. Каже да је ловац и показује ми фотографије свог поентера, који му је недавно угинуо. Воли да прича о обавештајном раду, којим се бавио и пре и после двогодишњег задатка на Голотку, чиме се, рекао бих, поноси, и објашњава га „политичким разлозима“. Као обавештајац радио је у групи „против једне источноевропске земље, која није Русија“, а његова Тања, исто тако у групи, „против једне западне земље“.

Истиче да је пре преласка у Удбу, 1948. или 1949, био члан Округног комитета партије у Шапцу, те да је политику много више волео него полицију, у коју је послан по наређењу и без питања. Каже да ни пре поласка на Голи није добио никакве посебне инструкције. („Тамо ћеш све видети.“) „А како ми нисмо смели нити смо имали обичај да се узајамно распитујемо о томе шта ко ради, нисам добро знао ни шта је Голи оток.“

Тања на то додаје да ју је пред свој полазак на нову дужност позвао Слободан Крцун Пенезић и, пошто је већ знала куда иде, рекао јој је само:

„Тања, тамо су људи.“

Она је на то, каже, једино одговорила:

„Знам.“

И на томе се њена инструкција и завршила.

Миладин се на отоку нашао као један од четири иследника Удбе Србије, под коју су потпадале и Војводина и Косово. Војводина је на острву имала свог, посебног иследника, а Косово није.

Тада, на запрепашћење сазнајем да је тамо, заправо, наследио Драгана Ганета Марковића, некадашњег главног уредника „Борбиног“ листа „Спорт и свет“, с којим сам неколико месеци заједно радио у листу за раднике у иностранству Новости из Југославије. (Подсећам

се да ми га је као таквог, који ми је у логору могао бити и лични иследник, својевремено открио Добрица Ћосић. Али ја му нисам поверовао. Исто се тако присећам да ми га је, у првој књизи *Голог ојтока*, по могућем презимену, споменуо и саговорник Никола Мићановић.)

Вилотић каже да је на отоку добио стотинак досијеа, за сваког кажњеника посебан, који су, како тврди, после Ганета Марковића, били у нeredу. „Он ни о чему“, објашњава, „није водио рачуна.“ Издвојио је међу њима двадесетак, оних који, како су сматрали, „нису рашчистили истрагу“.

„Морао сам“, додаје не без поноса, „да будем психолог. Одмах сам могао да препознам човека који се тамо нашао због неке ситнице, рецимо, зато што је рекао да је требало ићи у Букурешт (где је одржано саветовање комунистичких партија које је југословенску партију осудило). И, исто тако, онога који је ‘оставио репове’ у истрази. Томе се на лицу види да нешто скрива. Он је нерасположен, погружен, мори га грижа савести, од које признањем жели да се ослободи.“

Постављам му питање о броју логораша на острву.

„Па ето“, одговара, „ако сам их ја имао сто, и остала тројица из Удбе Србије по толико, а Србија је тамо имала највећи број, можеш да закључиш сам.“

Присећам се да га је Мандић још на првом сусрету упитао:

„Колико је укупно било кажњеника?“

„Па ето“, понавља Вилотић, „ако је Србија, као најјача, онда имала четири-пет стотина... Тако, око пет хиљада...“

Настаје опште довикивање и збрка.

„Боже, Миладине“, узвикује његова жена, која не успева од нас двојице да дође онолико до речи колико би желела, „шта то говориш!“

Он одмахује руком.

„Ах, какви! Какви!“

„Па колико је било?“ готово вичем.

Он одмахује руком и начиње нову тему, исто тако веома важну, што одмах прихватам, надајући се да ћемо се на ово још вратити.

„Али ти заборављаш“, каже он, „да смо ми такорећи били пред ратом и да смо сваког тренутка очекивали совјетску инвазију!“

Одговарам да је то по свој прилици била фингирана опасност, која је у Југославији била коришћена за прикривање и изграђивање личног терора Јосипа Броза.

„Али на нашим границама биле су“, узвикује човек, „њихове дивизије! И пуцало се! Људи су убијани!“

„Биле су“, кажем, „и наше дивизије на њиховим границама. И као што су њихове дивизије изводиле маневре крај наших граница, тако су и наше то радиле крај њихових.“ Наводим му податак да је совјетски маршал Жуков изјавио приликом посете Београду после измирења да опасности од совјетског напада на Југославију уопште није било. А и Владимир Дедијер је у другој књизи *Нових прилога за биографију Јосипа Броза Тита* објавио да је италијански политичар Пјетро Нени још 1951. обавестио Броза да је разговарао са Стаљином и да је овај на такво питање одговорио:

„Против Југославије предузећемо све друге мере, осим војних.“

У сваком случају, опасности није било бар до средине 1949. и од средине 1951.

„Кад се отворе совјетски архиви, верујем да ће се открити да ни у међувремену није било озбиљних намера о инвазији.“

„Али нама су“, каже Миладин узбуђено, „стално понављали да се налазимо пред непосредним совјетским нападом!“

„Не сумњам да су вам тако говорили“, одговарам, „али тога стварно није било – бар ја тако мислим – и тиме су вас само хушкали на још већи унутрашњи терор.“ Износим лично мишљење да би се Совјети устручавали да крену у инвазију Југославије и због традиционалног пријатељства са Србима.

Тања, која је пореклом Украјинка, додаје:

„Вишевековно је то пријатељство!“

Тако долазимо до питања о жртвама на границама.

„Па било их је“, каже Миладин. „Било их је на стотине, и на хиљаде. Писале су о томе новине.“

„То“, кажем, „исто тако није тачно. Према једном чланку *Борбе* из новембра или децембра 1951. укупно је дотле било дванаест жртава. И наведена су сва њихова имена.“

Он изгледа збуњен.

„Али“, каже, „неко из врха једанпут је рекао да је убијено две хиљаде!“

„Није тачно“, понављам. „Партијски историчар Радован Радоњић, у књизи *Изгубљена оријентација*, наводи да их је укупно било тридесет и шест. Али ту је он вероватно убројао и удовице и милиционаре погинуле у судару возова на винковачкој станици новембра 1951. када је спровођена девета група на Голи оток.“

На то Тања пита:

„А да ли су урачунали погибију Панета Ђукића Лимара?“

„Нису“, одговарам. „То сам запазио и ја; уколико народни херој није погинуо касније.“

Они обоје одједанпут изгледају као да им је лакнуло и додају да је Ђукић настрадао 1952. (Сутрадан по разговору сазнајем да је, према „Борби“, човек у ствари погинуо годину дана доцније, 1953.)

Поставља се и питање о кривици голооточана.

Миладин је склон мишљењу да је на Голом било много људи „с малом кривицом“ или потпуно недужних, али стичем утисак да он сва та хапшења и терор, иако не баш и сваки облик мучења, ипак некако оправдава. Тања се, као и у већини других питања, не изјашњава довољно јасно – разлог је у томе што се ја првенствено интересујем за мушко „радилиште“, а не и за женско – али чини ми се да је жена и у овоме од мужа знатно мекша.

Он сада извлачи на видело једну типично удбовску причу, коју слуша са пажњом, мада ме у ствари много не занима. Прича, дакле, о неком косовском Шиптару удбовцу који је ухватио албанског шпијуна, па га „преврбовао“ и пустио да иде натраг у Албанију. Преврбовани је, међутим, Шиптара преварио и овај је због рада за албанску обавештајну службу накнадно био ухапшен и дотеран на Голи. Али нови иследник Удбе Србије на Голом отоку Миладин Вилотић је његов до-сије прегледао и ипак предложио да га пусте. И то је тако и учињено.

Мандићу удбашка приповест изгледа узбудљиво, ја своје мишљење не изражавам.

Сада долази на ред и тема о шпијунима на Голом отоку.

„Колико је тамо било шпијуна?“ пита Манда.

„Таквих на Голом отоку“, одговарам преко реда, „није било.“

„Како није било?!“ узвикује на то иследник, а можда и иследница.

„Таквих на Голом отоку није било“, кажем. „Они тамо нису ни довођени. Можда су држани негде другде или, ко зна, негде пострелјани. Рецимо, на Ади Циганлији или у Јајинцима.“

Оба иследника протестују.

„Хоћеш да кажеш“, пита ме Мандић, „да су прави шпијуни остали у Политбироу, и у власти?“

„Не“, одговарам, „не мислим ни на то. Него, мислим да шпијуна међу голооточанима није било. Или, ако их је било, њихов број, рецимо, није износио ни један промил.“

Обоје иследника опет на то протестују.

„Шта ти причаш?!“ виче Миладин. „Па совјетска обавештајна служба је овде имала велику агентуру! С ким су год долазили у додир, они су га врбовали!“

Манда додаје:

„Али како их није било? То мени не изгледа логично. Совјетска обавештајна служба је овде морала имати велику обавештајну мрежу.“

Понављам да је то можда тачно, али да такви људи на Голи оток нису довођени.

„Како нису довођени?“ инсистира Мандић. „Па морало их је тамо бити бар десет посто!“

„Међу голооточанима! Таквих међу голооточанима такорећи није било!“

И понављам ону бројку од једног промила.

„Али чиме то објашњаваш?“ пита се Манда.

„Па Руси су“, каже Вилотић убеђено, као нешто у шта нема никакве сумње, „свакога врбовали! И ови су то затим признавали!“

„Признавали јесу“, објашњавам Мандићу, „али под тортуром и на конвејерима!“ Намерно употребљавам тај анкаведовски (у ствари енглески) израз, који је код нас први пут употребљен у преводу књиге Вајзберга Цибулског, што означава саслушања на текућој траци; иследници се мењају и одмарају, а затвореници остају у истом положају, за мучење. Наводим да је инжењер Бранко Путник на јавном суђењу мостоградитељима октобра 1951. такву везу признао, али то се десило тек пошто је сломљен неспавањем и конвејером који је трајао три или четири месеца.

„Па чекај, бога ти“, објашњава ми Вилотић убеђено, „сви су ти са Панчевачког моста сарађивали са Русима!“

„Па јесу“, кажем, „али као инжењери.“

„Како нису?!“ чуди се иследник. „Па давали су Русима обавештајне податке!“

И сад се нас двојица прегањемо – „Сарађивали су обавештајно“, „Нису тако сарађивали него као инжењери!“, „Како нису?“, „Нису тако сарађивали!“ – док Мандић не постави Миладину овакво питање:

„Колико си шпијуна, Миладине, ти имао као иследник?“

Овај мало изгледа збуњено и одговара:

„Нисам имао ниједног. Ја нисам на Голом отоку радио са шпијунима.“

Објашњавам Манди да је то на Голом отоку радила Удба ФНРЈ. И додајем да сам ја на Голом отоку познавао једва двојицу који су озбиљно терећени за шпијунажу. Први је новинар Милош Брашић, предратни совјетски обавештајац, а други – гинеколог Груја Петровић.

Иследници кажу да су обојицу ових познавали.

Миладин остаје при своме да су са Совјетима „многи сарађивали“ и да за то није било потребно никакво претходно потписивање обавезе.

Разговор са некадашњим иследницима траје са мном и кад Мандић не буде присутан.

Миладин се неповољно изражава о моме голооточком иследнику Драгољубу Мишчевићу (који ме је пустио из логора) као, како каже, ограниченом, али потом додаје да „није био лош човек“. Поготову лоше мисли о мајору Драгутину Младеновићу Младену, кога сам по злу упознао приликом хапшења у Ћуприји, као „олошу и криминалцу“, који је „једанпут чак био ухваћен да је колегама крао новац из џепа“. Тања неповољно оцењује и Илију Орлића, првог иследника Удбе Србије, тврдећи да је био „једносмеран“. И намешта шаке себи на слепоочнице.

Затим прелазимо на питање Косова, којим се Миладин бавио после Голог отока, као члан неке, ваљда српске, владине делегације.

Данас, кад пишем ову белешку, већ је 10. март, а Миладин Вилотић ме још није позвао да ми да објашњење о којем сам га питао. Вероватно ме неће ни звати. А можда сам у сусрету 6. марта тражени одговор, заправо, већ био добио.